

**JAMOATCHILIK FIKRIGA ASOSLANGAN MOLİYALASHTIRISH TAJRIBASI:
RIVOJLANGAN DAVLATLAR MISOLIDA TAHLIL**

Xusinov Babajon Qamoraddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

bkkhusinov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15055130>

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi jamoatchilik fikriga asoslangan moliyalashtirish (jamoatchilik moliyalashtirishi) tajribasi rivojlangan davlatlar misolida tahlil qilinadi. Jamoatchilik moliyalashtirishi startaplar, kichik biznes va ijtimoiy loyihalar uchun muhim moliyaviy mexanizm bo'lib, turli shakllari va amaliyotlari mavjud. Tezisdagi AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Yevropa Ittifoqidagi jamoatchilik moliyalashtirishi amaliyoti o'rganilib, uning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati yoritiladi. Shu bilan birga, ushbu moliyaviy modelning afzalliklari, duch kelinayotgan muammolar va kelajakda uni yanada rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar taqdim etiladi. Tadqiqot natijalari jamoatchilik moliyalashtirishining iqtisodiy taraqqiyotga qo'shayotgan hissasini aniqlashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Jamoatchilik fikriga asoslangan moliyalashtirish, jamoatchilik moliyalashtirishi, startaplar, kichik biznes, investitsiya, innovatsiya, iqtisodiy rivojlanish, moliyaviy texnologiyalar, huquqiy tartibga solish, rivojlangan davlatlar tajribasi.

Kirish. Zamonaviy iqtisodiyotda moliyalashtirishning yangi va innovatsion usullari paydo bo'lishi tadbirkorlik va startap ekotizimini rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda. Ushbu usullardan biri – jamoatchilik fikriga asoslangan moliyalashtirish (jamoatchilik moliyalashtirishi) bo'lib, u an'anaviy kreditlash va investitsiya modellariga muqobil sifatida tez rivojlanmoqda. Jamoatchilik moliyalashtirishining asosiy mohiyati loyihalarni moliyalashtirish jarayonida keng jamoatchilik ishtirokini ta'minlashdan iborat bo'lib, bu usul odatda onlayn platformalar orqali amalga oshiriladi.

Rivojlangan davlatlar, ayniqsa AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Yevropa Ittifoqida jamoatchilik moliyalashtirishi moliyaviy tizimning ajralmas qismiga aylanib, startaplar va kichik bizneslar uchun moliyalashtirishning muhim manbaiga aylangan. Ushbu davlatlarda huquqiy muhit va texnologik infratuzilmaning rivojlanganligi jamoatchilik moliyalashtirishi platformalarining samarali ishlashiga imkon yaratmoqda.

Mazkur tezisdagi jamoatchilik fikriga asoslangan moliyalashtirishning rivojlangan davlatlardagi amaliyoti tahlil qilinadi. Xususan, ushbu moliyalashtirish modelining asosiy turlari, afzalliklari, iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati hamda duch kelinayotgan muammolar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, jamoatchilik moliyalashtirishini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar berilib, uning iqtisodiy taraqqiyotga ta'siri baholanadi.

Moliyalashtirish har qanday biznes yoki loyiha uchun eng muhim omillardan biri hisoblanadi. An'anaviy moliyaviy tizimlar (bank kreditlari, venchur investitsiyalar, grantlar) ba'zan kichik bizneslar va startaplar uchun yetarli imkoniyat yaratmaydi. Shu sababli, oxirgi o'n yillikda jamoatchilik fikriga asoslangan moliyalashtirish (jamoatchilik moliyalashtirishi) modeli keng ommalashib bormoqda. Ushbu model jismoniy shaxslar yoki kichik investorlar tomonidan onlayn platformalar orqali loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlash imkonini yaratadi. Jamoatchilik moliyalashtirishi ayniqsa AQSh, Buyuk Britaniya va Germaniya kabi rivojlangan mamlakatlarda muvaffaqiyatli rivojlanmoqda. Ushbu esseda jamoatchilik

moliyalashtirishining rivojlangan davlatlardagi tajribasi, afzalliklari, muammolari va istiqbollari tahlil qilinadi.

Jamoatchilik moliyalashtirishining asosiy tushunchasi va turlari

Jamoatchilik moliyalashtirishi moliyalashtirishning turli shakllariga ega bo'lib, asosiy to'rt turi mavjud:

1. Mukofot asosida moliyalashtirish (Reward-based jamoatchilik moliyalashtirishi) – Investorlar loyihani qo'llab-quvvatlagan holda maxsus mukofotlarga ega bo'ladilar (masalan, mahsulotning oldindan buyurtma qilish imkoniyati). Kickstarter va Indiegogo ushbu modelning yetakchi platformalaridir.

2. Xayriya asosida moliyalashtirish (Donation-based jamoatchilik moliyalashtirishi) – Bunda investorlar moliyaviy qo'llab-quvvatlash evaziga hech qanday moddiy qaytim kutmaydilar. GoFundMe kabi platformalar ijtimoiy loyihalar va xayriya kampaniyalari uchun ishlatiladi.

3. Qarz asosida moliyalashtirish (Debt-based jamoatchilik moliyalashtirishi) – Investorlar o'z sarmoyalarini keyinchalik foizli daromad olish sharti bilan taqdim etadilar. Bu model bank kreditlariga alternativ sifatida ishlatiladi.

4. Hissa asosida moliyalashtirish (Equity-based jamoatchilik moliyalashtirishi) – Investorlar kompaniyaning ulushiga (aksiyalariga) ega bo'ladilar. Seedrs va Crowdcube kabi platformalar shu yo'nalishda ishlaydi.

Rivojlangan mamlakatlarda jamoatchilik moliyalashtirishi tajribasi

➤ AQSh tajribasi

AQSh jamoatchilik moliyalashtirishining eng rivojlangan bozorlaridan biri hisoblanadi. 2012-yilda qabul qilingan JOBS Act (Jumpstart Our Business Startups Act) qonuni kichik biznes va startaplarni moliyalashtirishni osonlashtirdi. Kickstarter va Indiegogo platformalari orqali minglab startaplar o'z bizneslarini yo'lga qo'ydi. Xususan, Tesla va Oculus Rift singari yirik texnologik kompaniyalar dastlab jamoatchilik moliyalashtirishi orqali moliyalashtirilgan.

➤ Buyuk Britaniya tajribasi

Buyuk Britaniyada jamoatchilik moliyalashtirishining tartibga solinishi Financial Conduct Authority (FCA) tomonidan amalga oshiriladi. Bu davlatda Crowdcube va Seedrs kabi platformalar orqali kichik bizneslar va texnologik startaplar katta miqdorda investitsiya jalb qilmoqda. Buyuk Britaniyada ekologik va ijtimoiy loyihalarining moliyalashtirilishi ham keng yo'lga qo'yilgan.

➤ Germaniya va Yevropa Ittifoqi tajribasi

Germaniyada Companisto va Startnext platformalari yetakchi jamoatchilik moliyalashtirishi xizmatlarini taqdim etadi. Yevropa Ittifoqida esa 2021-yilda European Jamoatchilik moliyalashtirishi Service Providers Regulation (ECSPR) qonuni qabul qilinib, turli mamlakatlardagi jamoatchilik moliyalashtirishi platformalarini tartibga solish tizimi yaratildi. Bu esa investorlar va tadbirkorlar uchun yagona bozor tamoyillarini yo'lga qo'ydi.

➤ Jamoatchilik moliyalashtirishining afzalliklari va iqtisodiy ahamiyati

Jamoatchilik moliyalashtirishi rivojlangan davlatlarda quyidagi jihatlari bilan muhim ahamiyat kasb etadi:

- Startaplarni qo'llab-quvvatlash – An'anaviy kredit tizimiga kira olmaydigan yangi bizneslar uchun muqobil moliyaviy manba yaratadi.

- Innovatsiyalarni rag'batlantirish – Ko'plab texnologik va ekologik innovatsiyalar jamoatchilik moliyalashtirishi orqali moliyalashtiriladi.

- Jamiyat ishtirokini oshirish – Oddiy fuqarolar ham investor sifatida loyihalarga hissa qo'shish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

- Iqtisodiy o'sishga hissa qo'shish – Kichik bizneslarning rivojlanishi natijasida bandlik oshadi va iqtisodiy faollik kuchayadi.

Jamoatchilik moliyalashtirishining duch kelayotgan muammolari

Shunga qaramay, jamoatchilik moliyalashtirishi ham muayyan muammolarga duch kelmoqda:

- Huquqiy tartibga solish muammolari – Ba'zi mamlakatlarda jamoatchilik moliyalashtirishi hali to'liq tartibga solinmagan, bu esa investorlar uchun xavf tug'diradi.

- Firibgarlik va shaffoflik masalasi – Ba'zi loyihalar noto'g'ri ma'lumot taqdim etib, investorlarni aldaydi.

- Bozorning yuqori raqobati – Yangi platformalar yirik investorlar va korporativ fondlar bilan raqobat qilishga majbur bo'lmoqda.

Jamoatchilik moliyalashtirishi rivojlangan davlatlarda kichik biznes va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlovchi samarali vosita sifatida shakllangan. Ushbu modelning muvaffaqiyatli ishlashi uchun:

1. Huquqiy tartibga solishni takomillashtirish – Mamlakatlar jamoatchilik moliyalashtirishi platformalariga nisbatan aniq qoidalarni ishlab chiqishi lozim.

2. Platformalar shaffofligini oshirish – Investorlarning huquqlarini himoya qilish uchun monitoring tizimlarini joriy etish zarur.

3. Ta'lim va xabardorlikni oshirish – Investorlarga jamoatchilik moliyalashtirishi mexanizmlarini tushuntirish orqali ularning ishtirokini oshirish kerak.

Jamoatchilik moliyalashtirishi kelajakda yanada rivojlanib, kichik bizneslar va innovatsion loyihalar uchun asosiy moliyaviy manbaga aylanishi mumkin. Rivojlangan davlatlarning tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, jamoatchilik moliyalashtirishini to'g'ri yo'lga qo'yish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish mumkin. Shu sababli, bu modelni rivojlanayotgan mamlakatlarda ham keng joriy etish dolzarb masalalardan biridir.

Xulosa

Jamoatchilik fikriga asoslangan moliyalashtirish (crowdfunding) zamonaviy iqtisodiyotda muhim moliyaviy vosita sifatida shakllanib bormoqda. Rivojlangan davlatlar, xususan AQSh, Buyuk Britaniya va Germaniya, ushbu modelni muvaffaqiyatli joriy etib, kichik bizneslar, startaplar va ijtimoiy loyihalar uchun keng moliyaviy imkoniyatlar yaratmoqda. Crowdfundingning turli shakllari – mukofot, hissa, qarz va xayriya asosidagi moliyalashtirish – turli ehtiyojlarga moslashgan bo'lib, iqtisodiy va innovatsion rivojlanishni jadallashtirishda muhim rol o'ynamoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, crowdfundingning asosiy afzalliklari orasida startaplarni qo'llab-quvvatlash, innovatsiyalarni rivojlantirish, jamiyat ishtirokini oshirish va iqtisodiy faollikni kuchaytirish kabi jihatlar mavjud. Shu bilan birga, ushbu modelning to'laqonli ishlashi uchun huquqiy tartibga solish, firibgarlik xavfini kamaytirish va investorlarga aniq ma'lumot yetkazish kabi muammolar hal qilinishi lozim.

Jamoatchilik moliyalashtirishi kelajakda yanada kengayib, raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashgan holda, an'anaviy moliyaviy tizimga muqobil model sifatida o'z o'rnini

mustahkamlashi kutilmoqda. Shu boisdan, rivojlanayotgan mamlakatlar ham ushbu tajribadan o'rganib, jamoatchilik moliyalashtirishi platformalarini joriy etish va rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish imkoniyatiga ega bo'lishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. Belleflamme, P., Lambert, T., & Schwienbacher, A. (2014). Crowdfunding: Tapping the right crowd. *Journal of Business Venturing*, 29(5), 585-609.
2. Mollick, E. (2014). The dynamics of crowdfunding: An exploratory study. *Journal of Business Venturing*, 29(1), 1-16.
3. Agrawal, A., Catalini, C., & Goldfarb, A. (2015). Crowdfunding: Geography, social networks, and the timing of investment decisions. *Journal of Economics & Management Strategy*, 24(2), 253-274.
4. European Commission. (2021). Regulation (EU) 2020/1503 on European Crowdfunding Service Providers. Retrieved from: (<https://ec.europa.eu>)
5. Financial Conduct Authority (FCA). (2022). The UK Crowdfunding Market: Regulatory Framework and Developments. (<https://www.fca.org.uk>)
6. Schwienbacher, A., & Larralde, B. (2010). Crowdfunding of small entrepreneurial ventures. *Handbook of Entrepreneurial Finance*, 369-392.
7. Securities and Exchange Commission (SEC). (2012). Jumpstart Our Business Startups (JOBS) Act. Available at: (<https://www.sec.gov>)
8. Statista. (2024). Digital capital raising volume worldwide 2017-2024. Retrieved from: (<https://www.statista.com>)